

První pomoc a právo

© Ondřej Franěk, www.zachrannasluzba.cz, aktualizace březen 2014

Poskytnutí první pomoci má samozřejmě zejména etický rozměr, ale není na škodu mít povědomí i o platné legislativě, která se k této problematice vztahuje. Právo přitom upravuje nejen to, kdy je povinností pomoc poskytnout, ale i řadu dalších aspektů, které s tématem souvisí.

Povinnost poskytnout první pomoc

V současnosti je platná následující právní úprava:

Trestný čin Neposkytnutí pomoci podle §150 trestního zákoníku (trestní sazba až 2 léta) spáchá ten, „kdo osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví vážné známky poruchy zdraví nebo jiného vážného onemocnění, neposkytne potřebnou pomoc, ač tak může učinit bez nebezpečí pro sebe nebo jiného“.

Trestný čin Neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku podle §151 trestního zákoníku (trestní sazba až 5 let nebo zákaz činnosti) „spáchá řidič dopravního prostředku, který po dopravní nehodě, na níž měl účast, neposkytne osobě, která při nehodě utrpěla újmu na zdraví, potřebnou pomoc, ač tak může učinit bez nebezpečí pro sebe nebo jiného“.

V „běžném životě“ tedy není povinnost poskytnout první pomoc absolutní – ze zákona jsme povinni poskytnout pomoc **jen při přímém ohrožení života nemocného**, nebo při vážné nemoci nebo úrazu. **Jako řidiči účastníci se dopravní nehody jsme ovšem povinni poskytnout první pomoc vždy.**

V obou případech ovšem nesmí poskytnutí pomoci vystavit záchránce nebo někoho jiného blíže nedefinovanému „nebezpečí“. V praxi se vychází z "přiměřenosti" nebezpečí - určitého rizika se při poskytování první pomoci nelze vyvarovat nikdy, musí však být přiměřené okolnostem události, schopností a postavením záchránce atd.

U úplných laiků se zpravidla považuje za dostatečné poskytnutí pomoci již pouhé přivolání záchranné služby. U osob, které prokazatelně absolvovaly odborné školení v poskytnutí první pomoci (vyškolení zdravotníci, řidiči, sportovní instruktoři apod.) bývá očekáván i aktivní zásah. V případě sporu však vždy závisí na konkrétních okolnostech dané události a jednoznačný výklad neexistuje.

Je také potřebné podotknout, že trestný čin neposkytnutí pomoci není nutně vázaný na konkrétní následek. V situaci, která svědčí pro vážné ohrožení nebo poruchu zdraví, je jeho skutkovou podstatou již samo neposkytnutí, bez ohledu na to, zda postižený ve skutečnosti nějakou pomoc potřeboval nebo ne, případně zda mělo či nemělo neposkytnutí pomoci nějaký vliv zdravotní stav postiženého.

Pokud tedy např. řidič ujede od dopravní nehody, aniž by se vůbec přesvědčil, zda jiným účastníkům nic není, vystavuje se nebezpečí trestního stíhání, přestože se nakonec ukáže, že při nehodě nikdo zraněn nebyl.

Pokud by se dokonce prokázalo, že právě vlivem neposkytnutí pomoci došlo ke škodám na zdraví, mohlo by jít o některý z nedbalostních trestných činů ublížení na zdraví či dokonce usmrcení (§ 143, 147 či 148 tr. z.).

Odpovědnost za chybné poskytnutí první pomoci

Obava z „právních problémů“ po poskytnutí první pomoci není – při dodržení zásady „rozumné přiměřenosti“ – v žádném případě na místě. Čím vážnější je stav, tím více si můžeme – a vlastně i musíme – dovolit. Pokud se zjevně pokoušíme zachránit život, není co ztratit a rozhodně nám to nikdo nemůže (právně ani morálně) vyčítat. Problémy by snad mohly hrozit pouze v případě poskytování „první pomoci“ násilím nebo proti vůli postiženého. Jinými slovy - o co aktivněji bychom měli zasáhnout tehdy, pokud je postižený zjevně ohrožený na životě (silně krvácí, nedýchá, je v bezvědomí apod.), o to více „zpátky“ je dobře držet se v situaci, kdy nic z toho zjevně nehrozí a postižený jasně deklaruje, že si naši pomoc nepřeje.

Aby mohla vzniknout trestní odpovědnost, vždy platí, že ten, kdo by měl být odpovědný, musí svým jednáním jednak naplnit *skutkovou podstatu trestného činu*, a navíc následek tzv. „zavinit“, tj. úmyslně (nebo i neúmyslně, ale i z laického pohledu zjevně škodlivě) jednat tak, že právě proto k následku došlo. Pomineme-li úmyslné ublížení, i nedbalostní čin vyžaduje, aby viník buď věděl, že může následek způsobit, ale nedbal toho, anebo sice nevěděl, ale vědět měl a mohl. Soud by tedy musel zkoumat, jaké znalosti první pomoci by bylo možné po konkrétním záchránci spravedlivě požadovat a zda záchránce mohl vědět, že svým jednáním může ublížit. Zcela jistě přitom bude jiná situace u „běžného“ občana, který o první pomoci slyšel naposledy před x lety na základní škole, a jiná naopak např. u absolventa opakovaných školení první pomoci profesionálních řidičů, sportovního instruktora apod.

Zachránce tedy sice nelze zaručit úplnou beztrestnost v případě, že se při poskytování první pomoci dopustí chyby, tato chyba by ale musela být jasně poškozující a navíc i laikovi zřejmá. Autorovi tohoto textu není znám žádný případ, kdy by k podobnému odsouzení u nás došlo a v zásadě se dá říci, že pokud na jedné straně nezůstaneme lhostejní, a na druhé straně postupujeme s dobrou vůlí a „s rozumem“, je velmi obtížné představit si jakýkoliv druh právní odpovědnosti v souvislosti s ne zcela optimálním poskytnutím první pomoci.

Obecná prevenční a zakročovací povinnost

Zákon sice na jednu stranu přirozeně nevyjmenovává (nezakazuje) všechny druhy rizikového jednání, ale na druhé straně Občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb.) stanoví tzv. *obecnou prevenční a zakročovací povinnost*. **Obecná prevenční povinnost** (§2900 o. z.) znamená počínat si tak, aby nedošlo k nedůvodné újmě na svobodě, životě, zdraví nebo vlastnictví (to znamená, že každý je povinen zachovávat takový stupeň bedlivosti, který lze po něm vzhledem ke konkrétní časové a místní situaci rozumně požadovat a který – objektivně posuzováno – je způsobilý zabránit či alespoň co nejvíce omezit riziko vzniku škod). **Zakročovací povinnost** (§2901 o. z.) stanoví, že povinnost zakročit na ochranu jiného má každý, kdo vytvořil nebezpečnou situaci nebo má nad ní kontrolu, a také ten, kdo má možnosti a schopnosti odvrátit újmu, o níž ví, že hrozí, a jejíž závažnost zjevně převyšuje to, co je třeba k zákroku vynaložit.

Tímto ustanovením je – kromě povinnosti odvrátit hrozící nebezpečí, pokud jsme jej způsobili, nebo pokud je v našich silách je odvrátit – dáno také to, že bychom měli i při první pomoci postupovat s rozmyslem a s přiměřenou aktivitou tak, abychom svým počínáním nezpůsobili „více škody, než užítku“, vyvarovali se zbrklých „hrdinských“ činů apod.

Kdy lze při poskytování pomoci překročit zákon?

Při poskytování první pomoci se můžeme dostat do situace, kdy je nutné postupovat ne zcela v souladu se zákony či předpisy, případně může při poskytnutí pomoci vzniknout škoda na majetku. Zákon na tyto situace pamatuje institutem tzv. „krajní nouze“ (§28 tr. z., § 2906 a § 2907 o. z.). V zásadě platí, že pokud někdo odvrací hrozící nebezpečí a způsobí při tom škodu (případně poruší zákony či jiné předpisy) v míře, která není nepřiměřená možnému ohrožení, trestní ani jiná odpovědnost nevzniká. Ba naopak – záchránce má dokonce nárok na náhradu škody, která při poskytování pomoci vznikla jemu samotnému. V praxi první pomoci to tedy znamená, že pokud je pro poskytnutí první pomoci vážně zraněnému nutné např. vytrhnout zámek z loďky zakotvené u břehu při záchraně tonoucího, vykopnout dveře kanceláře, kde je uložené AED apod., záchránce za tuto škodu neodpovídá. Pokud např. pro transport postiženého do nemocnice použije vlastní automobil, protože záchranná služba není z jakéhokoliv důvodu k dispozici nebo je vyčíslená jinými pacienty nebo je místo události pro záchranku nedostupné, má právo i na náhradu nákladů, které takto vzniknou (provozní náklady, vyčištění auta apod.). Jiná věc samozřejmě je, zda v praxi záchránce takové náklady uplatní.

Závažnost hrozícího následku ovšem musí být zjevně vyšší, než způsobená škoda. Nelze tedy takto obhájit například porušování dopravních předpisů během jízdy do nemocnice s nemocným, který má „odřené koleno“, trpí průjmovým onemocněním, teplotou, má klíště apod. Naproti tomu, pokud má soused na horské chatě, kam se záchranka nemůže dostat (nebo třeba nemáme po ruce funkční telefon), zjevné příznaky infarktu, nebude zřejmě jízda na nejbližší dostupné místo pod vlivem alkoholu trestným činem.

Odmítnutí pomoci ze strany postiženého

V praxi se poměrně často setkáme se situací, kdy my sami máme pocit, že by bylo namístě poskytnout první pomoc, ale postižený si naši pomoc nepřeje. Pokud není ohrožení skutečně bezprostřední a zřejmé (např. velké tepenné krvácení), první pomoc nelze poskytovat proti jasně projevené vůli poškozeného. Pokud zraněný (nemocný) svoji vůli nebýt ošetřen jasně a srozumitelně deklaruje, nemůže být takové jednání trestným činem (§30 tr. z. – svolení poškozeného).

***Poznámka na závěr:** cílem textu je zejména odstranění některých typických obav potenciálních záchránců z chybného poskytnutí první pomoci. Z důvodů výše uvedených text vychází pouze z teoretického rozboru právní situace a není možné zaručit, že v praxi může nezávislý soud po zvážení konkrétních okolností v dané věci rozhodnout jinak.*

Dr. Ondřej Franěk